

Stavovi odgajatelja prema inkluziji

Ivana Miloš, prof. rehabilitatorica
Dječji vrtić Žirek, Velika Gorica
Vlatka Vrbić, prof. defektologinja
Dječji vrtić Lojtrica, Velika Gorica

Inkluzivno obrazovanje je koncept koji je proizašao iz stava o potrebi uključivanja sve djece u redovni odgojno-obrazovni sustav, a koji je utvrđen na UNESCO-voj Svjetskoj konferenciji o posebnim obrazovnim potrebama 1994. godine (prema Cerić H., 2004.).

Sustav kojem težimo jest inkluzija

Kad se radi o odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju, kroz povijest se uočavaju tri osnovna modela: segregacija, integracija i inkluzija. Segregacija je model koji polazi od teškoće, a odnosi se na odgoj i obrazovanje djece s teškoćama u posebnim ustanovama ili grupama. Posljednjih godina mnoge ustanove u Hrvatskoj doživjele su znatne transformacije, te osim smještaja djece s teškoćama u razvoju pružaju usluge dijagnostike i podrške redovnom sustavu putem

mobilnih timova. Integracija podrazumijeva smještaj djece s teškoćama zajedno s drugom djecom, na način da se dijete s teškoćama mora prilagoditi već postojećem sustavu. Čini se da je u mnogim dječjim vrtićima integracija još uvijek prevladavajući model. Prilikom upisa djeteta, u vrtiću se definiraju 'kriteriji' koje ono mora zadovoljiti kako bi participiralo u redovitom programu. U pravilu se uključuju samo djeca s lakšim teškoćama, a uporište za to nalazi se u važećim Pedagoškim

standardima. Standard uključivanja djece samo s lakšim teškoćama i bez pridruženih teškoća, te upisivanje djece s većim teškoćama u vrtić samo ako u istom nema dovoljno djece i uvjeta za ustroj posebne skupine (kako stoji u navedenom dokumentu) potpuno je u suprotnosti s filozofijom inkluzije. Najčešće se kao prepreka uključivanju navodi prevelik broj djece u grupama, te nedostatak defektologa ili logopeda u vrtiću, a zbog potrebnih rehabilitacijskih programa djecu se upućuje u specijalizirane ustanove. Iako pretpostavljaju različite koncepcije, integracija i inkluzija još uvijek se često upotrebljavaju, ali i shvaćaju, kao sinonimi. Sustav kojem težimo jest inkluzija, temeljen na principu da svatko pripada društvu i na svoj mu način pridonosi. Inkluzija je filozofija prihvaćanja i stvaranja uvjeta u kojima će sva djeca biti prihvaćena jednako i s poštovanjem. Dakle, za razliku od integracije ona implicira promjene samog sustava. Inkluzivan vrtić definira se kao mjesto gdje svatko pripada, gdje je svatko prihvaćen, gdje pojedinac podržava druge i sam biva podržan od drugih kako bi se izašlo u susret njegovim potrebama (Stainback i Stainback, 1990.,

prema Cerić 2004.). Stvaranje inkluzivnog vrtića je proces stvaranja mjesta koje će biti prilagodljivo svima. To podrazumijeva premještanje fokusa s teškoća u razvoju na okruženje koje se može mijenjati tako da odgovara svakome. Cilj ovog rada je prikazati proces mijenjanja prakse u dva dječja vrtića Velike Gorice, kroz analizu stavova odgajatelja i sagledavanje problema s kojima se suočavaju u procesu stvaranja inkluzivnog vrtića.

Djeca s teškoćama u redovnom sustavu

Službeni podaci govore da trenutno u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja ima samo oko 2 % djece s teškoćama u razvoju (Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine, Vlada RH, 2007.). Godišnja izvješća dječjih vrtića Žirek i Lojtrica donose podatke o porastu broja djece s teškoćama u razvoju uključene u redovite programe. Pripisujemo to unapređenju uvjeta u dječjim vrtićima te boljem prepoznavanju teškoća u ranoj dobi. Podaci govore o 60 djece s teškoćama u razvoju u redovitom programu, od ukupno 955 upisane djece u oba vrtića, što čini 6%. Najviše je djece s motoričkim oštećenjima, a slijede djeca s poremećajima autističnog spektra i poremećajima u ponašanju. Podjednako su zastupljene višestruke teškoće, zdravstvene teškoće i kronične bolesti te oštećenja vida. Nešto je manje djece sa sniženim intelektualnim funkcioniranjem i djece s oštećenjem sluha. Zakonska regulativa u Hrvatskoj već duže vrijeme omogućuje i potiče uključivanje djece s teškoćama u razvoju u redovan sustav odgoja i obrazovanja. Prema Zakonu o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN 10/1997, čl.16) 'U ostvarivanju programa dječji vrtić je dužan stvarati primjerene uvjete za rast i razvoj svakog djeteta.' Odluka o ostvarivanju prednosti pri upisu u dječji vrtić propisuje da djeca s teškoćama u razvoju pri upisu ne podliježu postupku bodovanja te ostvaruju prednost na temelju priložene dokumentacije. O

'Treći' odgajatelj nije asistent djetetu s TUR-om, iako pridonosi ostvarivanju individualiziranog pristupa, već stvara mogućnosti za realizaciju odgojno-obrazovnog rada u manjim skupinama.

Stvaranje inkluzivnog vrtića je proces stvaranja mjesta koje će biti prilagodljivo svima

upisu odlučuje *Povjerenstvo za upis* na temelju procjene stručnog tima vrtića, bez obzira na vrstu i stupanj teškoća. Nekadašnja praksa podrazumijevala je tzv. 'pripremu skupine', što se odnosilo na informiranje druge djece u skupini o dolasku novog djeteta, najčešće s naglaskom na poticajne aktivnosti u cilju razvoja tolerancije i prihvaćanja različitosti, ali i informiranje roditelja druge djece o prijemu djeteta s teškoćama u razvoju. Danas sasvim odbacujemo takvu praksu, smatrajući je nepotrebnom i diskriminirajućom, jer naglašava teškoće i nedostatke, a ne jake strane i potencijale djeteta. Težimo stvaranju ozračja u kojem se prihvaćanje različitosti podrazumijeva te ga nije potrebno za pojedino dijete 'stvarati'. Uobičajeno je da djeci s teškoćama u razvoju vrtić daje mogućnost kraćeg boravka u vrtiću, pri čemu treba voditi računa o potrebama djeteta, a ne samo o trenutnim mogućnostima ustanove. Praksa iz dječjih vrtića

Žirek i Lojtrica pokazuje kako je uvjete moguće prilagoditi svakom djetetu s teškoćama u razvoju. Umjesto prilagođavanja djeteta postojećim uvjetima, nastoji se prilagoditi okolinu djetetovim potrebama te stvarati primjereno okruženje. Odnosi se to na materijalni i organizacijski kontekst, ali i na svijest i stavove svakog – od ravnatelja do tehničkog osoblja.

Rana intervencija u vrtiću

Treba naglasiti kako rana intervencija u našim dječjim vrtićima ne ovisi o postupku dijagnostike koji je često dugotrajan već počinje odmah ulaskom djeteta u skupinu. Stručni suradnici vrtića timski promišljaju o obogaćivanju materijalno-organizacijskih uvjeta i unose promjene. Podrška su odgajateljima te u okviru ustanove organiziraju predavanja, radionice i stručne aktivne. Njihov cilj nije isključivo educirati, već poticati na promišljanje, osnažiti te razvijati nove vještine. U ostvarivanju individualiziranih odgojno-obrazovnih ciljeva često surađujemo s mobilnim timovima drugih specijaliziranih ustanova. Vanjske ustanove po potrebi organiziraju edukacije za odgajatelje, uključuju djecu u (re)habilitacijski rad, a mobilni timovi dolaze u vrtić i surađuju s odgajateljima i stručnim suradnicima. Primarna zadaća u radu s djecom s teškoćama u razvoju nam je uspostavljanje pozitivnih vršnjačkih odnosa u skupini, a (re)habilitacija se uglavnom ostvaruje izvan dječjeg vrtića. Da bismo uspješno ostvarili tu zadaću, u svakoj skupini u koju je uključeno dijete s teškoćama u razvoju nastoji se osigurati dodatni odgajatelj ('treći odgajatelj'). Za taj oblik podrške zalažu se ravnatelji vrtića kod Osnivača. Dodatni odgajatelj u skupini pokazao se kao dobar oblik podrške u ostvarivanju inkluzije. 'Treći' odgajatelj nije asistent djetetu s teškoćama u razvoju, iako pridonosi ostvarivanju individualiziranog pristupa, već stvara mogućnosti za realizaciju odgojno-obrazovnog rada u manjim skupinama. Roditelj djeteta s TUR-om važan je sudionik tog procesa, stoga ga se potiče na aktivno uključivanje u život

naša djeca s posebnim potrebama

vrtića sudjelovanjem u aktivnostima skupine, te u programima i aktivnostima izvan vrtića. Osmišljavanje sigurnog i poticajnog okruženja te unošenje promjena u njemu, izazovi su koji zahtijevaju timski pristup i angažman svih sudionika.

Odgajatelj u inkluzivnoj grupi

Ostvarivanje inkluzije u prvom redu ovisi o stavovima, znanju, fleksibilnosti i kreativnoj sposobnosti rješavanja problema svih koji su u taj proces uključeni. (Bratković, Teodorović, 2003., prema Bouillet, Loborec 2012.) Smatramo da je uloga odgajatelja u tom procesu ključna, a pri tome treba imati na umu da će se većina odgajatelja u svom radnom vijeku naći u situaciji rada s djecom s različitim teškoćama u razvoju. O važnosti njihove uloge govori činjenica da različiti odgajatelji u objektivno sličnim okolnostima osiguravaju različitu kvalitetu odgoja i obrazovanja. U tom smislu, uspješnost inkluzije ovisi o ljudima, a ne prostornim i materijalnim uvjetima. U inkluzivnim grupama uloga odgajatelja postaje puno zahtjevnija, a može je olakšati senzibilitet za djecu s teškoćama u razvoju. Prepoznajući važnost uloge odgajatelja, s ciljem utvrđivanja mišljenja o inkluziji kao i problema na koje nailaze, proveli smo ispitivanje primjenom ankete za odgajatelje u oba dječja vrtića. Anкета je sadržavala 5 pitanja, od kojih su 3 bila otvorenog, a 2 zatvorenog tipa. Anketu su ispunile 53 odgajateljice koje su u tekućoj pedagoškoj godini imale dijete s teškoćama u razvoju u svojoj skupini. Na pitanje 'Trebaju li sva djeca s teškoćama u razvoju biti uključena u redovite skupine zajedno s drugom djecom?' većina odgajateljica (89%) odgovorila je potvrdno. 6% njih ipak smatra da inkluzija nije rješenje za sva djecu s teškoćama u razvoju. Iako većina odgajateljica ima pozitivne stavove prema inkluziji, što potvrđuju i druga istraživanja u Hrvatskoj, u praksi primjećujemo da one još uvijek teškoćama prilaze s medicinskog polazišta, usmjeravajući se više na teškoće nego na sposobnosti i jake strane djeteta.

Uspješnost inkluzije ovisi o ljudima, a ne prostornim i materijalnim uvjetima.

U inkluzivnim grupama uloga odgajatelja postaje puno zahtjevnija

Na pitanje 'Koje teškoće odnosno posebne potrebe djeteta su za vas bile posebno zahtjevne?' na prvom mjestu odgajateljice su navele nepoželjna ponašanja (34%), a zatim teškoće s pažnjom (21%). To se podudara s nekim istraživanjima u RH (Bouillet i Loborec, 2012.) prema kojima najviše problema u dječjim vrtićima imaju djeca s ponašajnim poteškoćama, odnosno da neprilagođena ponašanja iziskuju dodatne napore odgajatelja u predškolskom odgoju i obrazovanju. 10% odgajateljica navodi komunikacijske teškoće, a 17% govorno-jezične teškoće djeteta kao one koji su poseban izazov. Primjećujemo porast djece upravo s navedenim teškoćama, stoga će u narednom razdoblju one također bitno utjecati na njihov rad i zahtijevati dodatnu izobrazbu i angažman. Samo 3% odgajateljica navelo je nesamostalnost u brizi o sebi kod djece s teškoćama u razvoju i zdravstvene poteškoće kao najzahtjevnije potrebe. Na pitanje 'Kako procjenjujete uspješnost inkluzije u vašoj skupini?' najveći broj odgajateljica (49%) smatra inkluziju u njihovoj skupini uspješnom, a nešto manji postotak (38%) čak i vrlo

uspješnom. 13% procjenjuje inkluziju neuspješnom, a za opciju 'vrlo neuspješno' nije se odlučila ni jedna odgajateljica. Vidljivo je da su odgajateljice vrlo visoko ocijenile uspješnost inkluzije, što nas ohrabruje u kreiranju daljnjih aktivnosti uključivanja djece s teškoćama u razvoju u naše vrtiće. Četvrto pitanje odnosilo se na teškoće koje odgajateljice imaju u inkluziji ('Što je otežavalo uspješnost inkluzije u vašoj skupini?'). Na prvom mjestu navele su teškoće u suradnji s roditeljima (13%). Uglavnom se to odnosilo na nerealna očekivanja roditelja, nezainteresiranost roditelja za aktivnosti vrtića, prezaposlenost roditelja, teškoće u komunikaciji. Taj podatak nas obvezuje na intenziviranje suradnje s roditeljima kao i dodatnu izobrazbu odgajatelja u komunikacijskim vještinama. Nadalje, kao teškoće u ostvarivanju inkluzije odgajateljice navode česte izostanke odgajatelja u grupi (11%) i vlastiti osjećaj nepripremljenosti za rad s djecom s teškoćama u razvoju (isto 11%). Takvi odgovori posebno ističu važnost odgajateljskih profesionalnih kompetencija. Kontinuirano učenje i sustavno stručno usavršavanje odgajatelja neophodno je za stjecanje sigurnosti u radu s djecom s teškoćama u razvoju. 9% odgajateljica navodi da im teškoću predstavlja prevelik broj djece u skupini, što jest realnost u našim vrtićima i faktor koji utječe na uspješnost inkluzije. U nešto manjem postotku navodi se strah zbog zdravstvenog stanja djeteta (9%), duži i česti izostanci djeteta s teškoćama u razvoju (8%), te neprimjeren prostor za boravak djece (8%). Odgajateljice još navode sukobe s drugom djecom u skupini (6%), teškoće u prehrani (6%) i česte promjene odgajateljica u skupini (2%). Uočavamo kako su razlozi brojni, a ponekad usko vezani uz specifičnosti prostornih uvjeta i potreba pojedinog djeteta. Zato u kreiranju podrške uvijek treba prilaziti individualno, te je katkad nemoguće model iz jednog objekta prenijeti u drugi objekt. Posljednjim pitanjem u anketi nastojali smo utvrditi koje vrste pomoći odgajateljice preferiraju u cilju

Inkluzija je jedini poželjan način odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju

poboljšanja uspješnosti inkluzije ('Što bi vam u ostvarivanju inkluzije najviše pomoglo?'). Kao najkorisniju pomoć navodile su razne oblike edukacije (26%). Tu su zatim savjeti stručnjaka iz stručnog tima vrtića o konkretnim aktivnostima i metodama rada s djetetom (15%), kao i dodatni individualni rad s djetetom (15%). 13% odgajateljica smatra da bi manji broj djece u skupinama pridonio uspješnijoj inkluziji. Odgajateljice još priželjkuju pomoć dodatnog ('trećeg') odgajatelja u skupini, bolji materijalni kontekst, veću suradnju s drugim odgajateljicama, kao i pomoć psihologa u komunikaciji s roditeljima (sve 6%). Manji postotak odgajateljica (3%) predlaže grupe podrške kao izvor pomoći. 2% odgajateljica smatra kako bi zapošljavanje dodatnih stručnjaka pripomoglo inkluziji, kao i pozitivnije ozračje u dječjem vrtiću.

Stvaranje inkluzivne kulture

Stvaranje optimalnih uvjeta za inkluziju često iziskuje materijalna sredstva. Ograničenja predstavljaju i neki drugi objektivni uvjeti, primjerice postupak utvrđivanja vrste i stupnja teškoćama u razvoju je dugotrajan, a za dijete bez nalaza i mišljenja *Prvostupanjskog tijela vještačenja* (pri Centrima za socijalnu skrb) teže je ostvariti prilagodbe broja djece u skupini, osigurati dodatnog odgajatelja ili zatražiti sufinanciranje.

Smanjivanje broja djece u skupini teško se ostvaruje i zbog nedovoljnog kapaciteta predškolskih ustanova u odnosu na potrebe. Individualan (re)habilitacijski tretman ne može se osigurati svakom djetetu s teškoćama u razvoju u dječjem vrtiću, a u vanjskim ustanovama koje ga provode, liste čekanja su duge. Osim toga, unatoč zalaganjima, edukaciji i dosadašnjim primjerima dobre prakse, još uvijek nailazimo i na negativne stavove pojedinih sudionika procesa. Ukoliko je cilj predškolskog odgoja i obrazovanja socijalizacija, tada se inkluzija nameće kao jedini mogući način odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju. U tom procesu svi su jednako odgovorni, stoga se može govoriti o stvaranju inkluzivne kulture u dječjem vrtiću. Ističemo važnost uloge odgajatelja, kojima treba pružiti posebnu podršku. Rezultati provedene ankete govore o tome kako odgajatelji, iako imaju generalno pozitivan stav prema inkluziji sumnjaju u svoje kompetencije za primjenu inkluzije u praksi smatrajući da nisu dovoljno osposobljeni za zadovoljavanje potreba djeteta s teškoćama u razvoju. Mišljenja smo kako je taj stav posljedica postavljanja nerealnih ciljeva i prevelikih očekivanja od sebe i djeteta (stavlanje odgajatelja u ulogu rehabilitatora). Uočava se također kako postoje neke prepreke u materijalnom i organizacijskom

kontekstu (prevelik broj djece u skupinama i neadekvatni prostori u kojima djeca borave), na što treba ukazivati osnivačima, ali što nikako ne smije biti izgovor za neuključivanje djece s teškoćama u razvoju. Dosadašnje iskustvo pokazalo nam je da je potpora u prihvaćanju djece s teškoćama u razvoju važnija od edukacije o načinu i metodama rada, kao i pomoć u razvoju vještina komunikacije i nošenja sa stresom. Stoga planiramo u našim vrtićima organizirati mjesečne sastanke s odgajateljicama koje rade u inkluzivnim grupama, kako bi oni postali mjesto podrške i rada na osobnim kompetencijama. Na promjenu stavova mogu utjecati informacije, stoga ćemo i dalje intenzivno voditi brigu o edukaciji odgajateljica, ali promjene stavova postižu se i suživotom sa onima koji imaju teškoća. U tom smislu implementacija inkluzije koja dovodi do pozitivnih iskustava odgajateljica bit će nam i dalje cilj.

Literatura:

1. Cerić, H. (2004.): *Definiranje inkluzivnog obrazovanja*. U: Naša škola, 2004., 29, 87-95.
2. Daniels, E. R., Stafford K. (2003.): *Kurikulum za inkluziju: razvojno-primjereni program za rad s djecom s teškoćama*. Zagreb, Biblioteka Korak po korak.
3. Državni pedagoški standard predškolskog odgoja i naobrazbe, NN, 63/08, 90/10.
4. Loborec, M., Bouillet, D. (2012.): *Istraživanje procjena odgajateljica o mogućnosti inkluzije djece s ADHD-om u redovni program dječjih vrtića*. U: Napredak, 2012., 153, 1, 21-38.
5. Mikas, D., Roudi, B. (2012.): *Socijalizacija djece s teškoćama u razvoju u ustanovama predškolskog odgoja*. U: *Pediatrics Croatica*, 2012, 56, 207-214.
6. Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine. NN 63/07.
7. Odluka o načinu ostvarivanja prednosti pri upisu djece i mjerilima za određivanje visine roditeljskih uplata za ostvarivanje programa predškolskog odgoja i naobrazbe u dječjim vrtićima kojima je osnivač Grad Velika Gorica. U: Službeni glasnik Grada Velike Gorice, 2011., 8, 997-1000.
8. Sekulić-Majurec A. (1988.): *Djeca s teškoćama u razvoju u vrtiću i školi*. Zagreb, Školska knjiga.
9. Skočić Mihić S. (2011.): *Spremnost odgajatelja i faktori podrške za uspješno uključivanje djece s teškoćama u rani i predškolski odgoj i obrazovanje*: doktorska disertacija. Zagreb, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
10. Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju, NN, 10/97, 107/07, 94/13.